

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А. С. МАКАРЕНКА

ШАТАЙЛО НАТАЛІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 373.015.312:78](477)(043.3)

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ОБРАЗОТВОРЕННЯ МОЛОДШИХ
ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**

13.00.02 – теорія та методика музичного навчання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Суми – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Батюк Наталія Орестівна,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», доцент кафедри музичного мистецтва і хореографії.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Лобова Ольга Володимирівна,
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, професор кафедри дошкільної і початкової освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент
Полатайко Олена Михайлівна
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, доцент кафедри педагогіки мистецтва та фортепіанного виконавства.

Захист відбудеться 12 травня 2021 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.053.01 у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка за адресою: 40002, м. Суми, вул. Роменська, 87, ауд. 214.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (40002, м. Суми, вул. Роменська, 87).

Автореферат розіслано 09 квітня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Г. Козлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У сучасних реаліях пріоритетною функцією мистецької освіти в Україні є формування системи естетичних і світоглядних орієнтирів особистості, яка мислить творчо й нестандартно, бере активну участь у соціокультурних перетвореннях. Така спрямованість освітнього процесу визначається законами України «Про освіту» (2017), «Про загальну середню освіту» (2020), Концепцією «Нова українська школа» (2016), що в мистецькій освіті обумовлюється важливістю формування художньо-образної сфери школярів. Зазначене актуалізує проблему запровадження в шкільну мистецьку освіту педагогічних технологій формування умінь образотворення, які є складовою інсайт орієнтованої продуктивно-творчої діяльності.

Проблема формування умінь образотворення пов'язана з психічними процесами оперування образами, художньо-образним мисленням, творчою діяльністю (Б. Ананьєв, Р. Арнхейм, О. Костюк, В. Кузін, Ю. Лотман та ін.), художньо-образними уявленнями, образною пам'яттю (Л. Благонатьєва, Л. Бочкар'єв, С. Волков, В. Петрушин, А. Сохор, Н. Сулова, М. Старчеус, Т. Траверсе та ін.); процесами створення образів і оперування ними (О. Гончарова, Л. Китаєва-Смик та ін.), розвитком творчих здібностей (О. Туриніна, Л. Шрагіна, Н. Яковлева та ін.); активізацією творчого потенціалу особистості (А. Мелік-Пашаєв, О. Музика, Я. Пономар'єв, В. Рибалка, П. Якобсон та ін.); розв'язанням творчих завдань (Г. Альтшуллер, М. Веракса, Р. Грановська та ін.), процесами творчості, креативності (Д. Гілфорд (J. P. Guilford), М. Мамфорд (M. D. Mumford) Р. Стернберг (R. Sternberg), Е. П. Торренс (E. P. Torrance) та ін.). Важливим підґрунтям процесу образотворення є врахування психо-фізіологічних можливостей і сензитивності вікового періоду (Н. Токарева, І. Якимчук та ін.).

У мистецькій педагогіці методологію розвитку художньо-образного мислення, художньо-творчих здібностей, процесу сприймання та інтерпретації творів мистецтва як основи образотворення досліджували Б. Асаф'єв, А. Козир, О. Колоянова, Н. Миропольська, Г. Падалка, О. Полатайко, С. Шип та ін. Вплив мистецтва на емоційно-образне пізнання світу представлено в роботах З. Батюк, Г. Дідич, Л. Коваль, О. Рудницької та ін.

У загальній музичній освіті закладено резерви формування умінь образотворення, що висвітлено в роботах, присвячених художньо-образному мисленню школярів різного віку на уроках музичного мистецтва та мистецтва (Н. Батюк, О. Колотило, Л. Масол, Е. Печерська, Л. Толочко, Р. Толочко, С. Чиркова та ін.); творчому розвитку школярів засобами мистецької діяльності (Л. Беземчук, В. Григор'єва, О. Лобова, С. Терещенко та ін.).

Процеси образотворення в педагогічній науці досліджуються переважно в проєкції освіти дітей дошкільного віку (О. Дронова) та підготовки вихователів закладів дошкільної освіти (І. Кондратець, О. Половіна та ін.).

Незважаючи на важливість і дієвість процесу образотворення в шкільній практиці, методика формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва ще не стала предметом наукових досліджень. Зазначене дозволило констатувати низку існуючих суперечностей:

– між науково визначеною проблемою формування умінь образотворення молодших підлітків та недостатністю її теоретичного обґрунтування під час навчання в закладі загальної середньої освіти, зокрема на уроках музичного мистецтва;

– між нагальною потребою підвищення рівня сформованості вмінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва та відсутності розробленої методики їх формування;

– між необхідністю формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва та відсутністю визначених критеріїв їх оцінювання.

Недостатня теоретико-методологічна розробленість проблеми, актуальна потреба у створенні дієвої методики навчання молодших підлітків на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти, наявність існуючих суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Методика формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» та становить частину наукової теми «Методологія та методика фахової підготовки майбутніх учителів музики та хореографії в контексті художньо-естетичних інновацій мистецької освіти» (реєстраційний номер 0114U007160). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 12 від 25.05.2017 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти.

Відповідно до мети сформульовано такі **завдання**:

1. Розкрити феноменологію образотворення в психологічній та музично-педагогічній проєкціях.

2. Визначити сутність і розробити компонентну структуру умінь образотворення молодших підлітків відповідно до специфіки уроку музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти.

3. Розробити організаційно-методичну модель методики формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти.

4. Визначити критерії та показники оцінювання умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти.

5. Експериментально перевірити ефективність розробленої методики формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження – процес загальної музичної освіти учнів молодшого підліткового віку.

Предмет дослідження – методика формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти.

Методологічну основу дослідження становлять: психолого-педагогічні положення щодо єдності розвитку художньо-образного мислення та діяльності особистості, які зумовили вибір методологічних підходів до формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва: психолого-педагогічного, аксіологічного, мистецько-персоналізованого, герменевтичного та синергетичного.

Теоретичну основу дослідження становлять концептуальні положення філософії (Аристотель, Б. Галєєв, І. Зязюн, М. Каган, Л. Левчук, О. Потебня, С. Раппопорт, К. Юнг, Ф. Шеллінг та ін.), психології (Б. Ананьєв, П. Блонський, Г. Костюк, О. Леонтєв, В. Роменець, С. Рубінштейн та ін.), педагогіки щодо формування творчого мислення особистості й ролі мистецтва в її розвитку (В. Моляко, О. Реброва, О. Рудницька, Г. Падалка та ін.); сучасні концепції гуманізації освіти, теорії діяльності й особистісно орієнтованого навчання; положення педагогіки та психології про активність суб'єкта в пізнавальній діяльності, особливості розвитку дитячої творчості (І. Біла, Д. Богоявленська, Л. Виготський, Є. Ільїн, І. Малахова, Я. Пономарьов, Л. Єрмолаєва-Томіна, С. Яланська та ін.); психолого-педагогічні концепції образного й художнього мислення (Б. Велічковський, В. Кауфман, В. Медушевський, Є. Назайкінський, Б. Теплов, Д. Узнадзе, Г. Щедровицький та ін.); творчого мислення (Д. Гілфорд (J. P. Guilford), О. Кульчицька, І. Лернер, А. Савенков, Е. П. Торренс (E. P. Torrance) та ін.); ідеї сучасних дослідників щодо: методологічних орієнтирів музичної педагогіки (Г. Ніколаї, О. Устименко-Косоріч та ін.); комплексного впливу видів мистецтв на розвиток творчої особистості (Л. Аристова, І. Бех, Л. Кондратова, О. Комаровська, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Олексюк, О. Отич, О. Просіна, О. Рахманова, Г. Сотська, О. Щолокова та ін.); розвитку музичних здібностей, художніх уявлень, образного мислення в процесі сприймання, інтерпретації, виконання музичних творів (О. Єременко, А. Козир, Н. Кьон, О. Полатайко, О. Ростовський, Л. Хлебникова, С. Шип, Н. Яковлева та ін.).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань у дисертації використано комплекс взаємоузгоджених методів, зокрема *теоретичних*: поняттєво-термінологічний, структурно-функціональний аналіз, контент-аналіз, індукція, міждисциплінарне синтезування, узагальнення й систематизація наукових розвідок із психології, загальної педагогіки, педагогіки мистецької освіти та методики музичного навчання, присвячених проблемі формування умінь образотворення для розкриття феномену образотворення; теоретичне моделювання – для визначення компонентної структури умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва та критеріїв і показників їх оцінювання; класифікації – для розподілу отриманих результатів оцінювання

досліджуваних за рівнями; аналіз змісту навчальної програми з музичного мистецтва для закладів загальної середньої освіти щодо репрезентативності завдань, спрямованих на формування умінь образотворення молодших підлітків; *емпіричних*: пряме й опосередковане спостереження, опитування, анкетування, тестування, бесіда, інтерв'ювання, творчі завдання – для виявлення рівня сформованості вмінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний) – для перевірки ефективності методики формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти; *методів математичної статистики*: емпіричне значення критерію Фішера та Стюдента – для опрацювання результатів педагогічного експерименту та підтвердження ефективності запропонованої методики.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*: розкрито сутність феномену «уміння образотворення молодших підлітків», інтерпретованого як комплекс дієвих атрибутів мисленнєво-евристичної діяльності, який забезпечує здатність генерувати ідеї під час створення суб'єктивно нового художньо-образного інсайт-продукту, що відображає рівень ціннісних орієнтирів підлітка; розроблено структуру досліджуваного феномену (образно-операційний – базовий (уміння спиратися на мистецький тезаурус щодо вербалізації/візуалізації художніх образів, застосовувати асоціації, аналогії, метафори в процесі мистецько-персоналізованої діяльності); емоційно-ціннісний (уміння відчувати емоційний заряд та світоглядну спрямованість мистецького твору задля подальшого втілення в художньо-творчому продукті; коригувати власний емоційний стан; здійснювати само- та взаєморефлексію процесу образотворення; підбирати відповідні художні образи для створення емоційного відгуку на ціннісний зміст твору); образно-синтезуючий (уміння проводити паралелі між художніми образами різних видів мистецтва та дійсністю, синтезуючи нові образи; інтерпретувати образність творів мистецтва в процесі мистецько-інтегрованої діяльності); продуктивно-діяльнісний (уміння генерувати ідеї як продукт інсайт-образотворення; продукувати образність, творчо самовиражатися; застосовувати образні порівняння, аналогії, асоціації, метафори в навчальній діяльності та повсякденному житті)); розроблено організаційно-методичну модель методики формування зазначеного феномена (теоретико-методологічний, методичний та результативний блоки), домінантою якої є педагогічні умови: активізація сенсорної сфери підлітків через асоціативні зв'язки, аналогії між життєвими явищами, предметами, ситуаціями та засобами музичної виразності; врахування емоційно-ціннісного досвіду підлітків у процесі усвідомлення ними художньо-сислового контексту та образної інформації мистецького твору; забезпечення фасилітованої підтримки процесу художньо-образної комунікації між педагогом, підлітками та мистецьким твором; накопичення художньо-образного фонду як результат сприйняття мистецьких творів і явищ дійсності; визначено критерії та показники оцінювання рівня сформованості умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного

мистецтва (художньо-мисленнєвий, емоційно-мотиваційний, художньо-інтегративний, творчо-діяльнісний) у закладах загальної середньої освіти.

Уточнено сутність понять «образотворення», «образ», «художній образ», «художньо-образне мислення»; «творення» («творчість», «творчий потенціал», «творча діяльність», «творча активність/креативність», «творчі здібності», «творчий розвиток», «активізація творчої діяльності») в контексті загальної мистецької освіти.

Подальшого розвитку набули: теорія та практика розвитку творчої особистості молодших підлітків засобами музичного мистецтва, реалізація змістових ліній освітньої галузі «Мистецтво» – сприймання-інтерпретації та оцінювання творів мистецтва, художньо-творчого самовираження, здійснення комунікації через мистецтво.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у використанні методики формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти для забезпечення потреб загальної мистецької освіти в опануванні художніх цінностей і способів художньої діяльності, творчому самовираженні як основи комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей. Розроблене методичне забезпечення може бути використано педагогами закладів загальної середньої освіти та позашкільної освіти, керівниками дитячих творчих колективів. Висновки роботи можуть сприяти оновленню змісту навчальних дисциплін «Теорія і методика музичної освіти» для спеціальності 014. Середня освіта (Музичне мистецтво) та «Інноваційні засади викладання музичного мистецтва в сучасній школі» для спеціальності 025 Музичне мистецтво.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (довідка № 541/24 від 31.03.2020 р.); Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (довідка № 250 від 23.03.2020 р.); Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 970 від 12.03.2020 р.) Чорноморської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 1 Чорноморської міської ради Одеської області (довідка № 17 від 10.03.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. У спільних публікаціях автором: охарактеризовано методичне забезпечення розвитку ключових компетентностей учнів у мистецькій освіті [1]; з'ясовано особливості впровадження курсу «Художня культура» для учнів 10–11 класів [2; 3]; розроблено методичні рекомендації уроків мистецтва відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти [4]; підбрано методичний інструментарій для реалізації завдань освітньої галузі «Мистецтво» для учнів 5–11 класів [5]; розкрито сучасні підходи до організації діяльності учнів на уроках дисциплін освітньої галузі «Мистецтво» та методичні прийоми здійснення сприймання-інтерпретації творів мистецтва [6].

Апробація отриманих результатів дослідження. Основні теоретичні положення та результати дослідження обговорювалися та здобули позитивну

оцінку на наукових конференціях різних рівнів: *міжнародних*: «Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства» (Одеса, 2015, 2017, 2018, 2019), «Художня освіта на межі тисячоліть: здобутки, проблеми, перспективи» (Ніжин, 2015), «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (Україна-Сербія-Азербайджан-Польща-Канада, 2016), «Мистецький освітній простір у контексті формування сучасної парадигми освіти» (Кропивницький, 2017), «Мистецтво у нелінійному просторі» (Тернопіль, 2018); *всукраїнських*: «Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі XXI століття» (Мукачево, 2016), «Формування громадянської свідомості учнівської молоді засобами хореографічного мистецтва» (Одеса, 2018), «Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми і перспективи розвитку» (Одеса, 2019), на засіданнях кафедри музичного мистецтва і хореографії ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (2016–2020 р.), на засіданнях кафедри методики викладання і змісту освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (2020 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та отримані результати дослідження висвітлено у 20 публікаціях автора, з них 10 статей у наукових фахових виданнях України (з яких 6 – у співавторстві), 1 – у науковому зарубіжному виданні, 9 праць апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (173 найменування, з них 19 – іноземними мовами), загальних висновків, додатків. Повний обсяг дисертації – 243 сторінки, основний зміст викладено на 179 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Теоретичні основи дослідження проблеми формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва**» здійснено аналіз і узагальнення результатів досліджень у філософській, психолого-педагогічній, мистецько-педагогічній науковій літературі для розуміння поняття «образотворення», обґрунтовано вибір ключової термінології дослідження відповідно до музичної освіти, що стало основою визначення сутності й компонентної структури умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва.

На основі індуктивного методу в опрацюванні філософських джерел визначено, що феномен образотворення розглядається науковцями через категорію «мислення» та розуміється як пертворювальний процес, спрямований на створення оригінальних особистісно-значущих продуктів (Аристотель, Ф. Бекон, Р. Декарт, І. Кант, А. Пуанкаре, К. Юнг, Ф. Шеллінг та ін.).

У результаті опрацювання психологічних джерел встановлено супідрядність понять «образ» і «творення» в теоретичному конструкті «образотворення». Феноменологія образотворення зумовлена взаємозв'язком не лише образу та творення, але й супутніх психологічних процесів і творчих

явищ у його змісті відповідно до образу: художній образ, сприймання, естетична реакція, художньо-образне мислення, емоційний інтелект, естетичне оцінювання; відповідно до творення: творчість, творчий потенціал, творча діяльність, творча активність/креативність, творчі здібності, творчий розвиток, активізація творчої діяльності.

Аналіз, систематизація й узагальнення наукової інформації дозволили розглянути коло споріднених категорій феномену «образотворення», яке складається з груп понять, що розкривають його сутність. Так, категорія «художній образ» – це процес і результат діяльності сприйняття (М. Бровко), жива «клітина» мистецького творчого процесу від образно-смыслового задуму до втілення в упредметнених знакових структурах (Л. Левчук), визначальна складова художньої комунікації та соціалізації в розумінні поняття «образотворення». З'ясовано, що основу комплексного поняття «образотворення» становить художньо-образне мислення та його складові, які формуються в різних видах діяльності та проявляються через взаємозв'язок між: уявою та образним мисленням (І. Віннічук, М. Смульсон та ін.), уявою та практичною творчою діяльністю (Т. Кириленко), уявою та пам'яттю, мисленням, сприйманням, відчуттям (С. Рубінштейн), фантазією (уявою) і сприйманням (Л. Виготський, В. Роменець та ін.). Об'єднуючим фактором ключових понять категорії «образотворення» є емоційний інтелект (Р. Бар-Он (R. Bar-On), О. Кінякіна, Ж. Крайг, Дж. Майер, П. Саловей (J. D. Mayer, P. Salovey) та ін., який обумовлює одночасно роботу художньо-образного та художньо-проектного мислення та є джерелом створення естетично цінних предметів (О. Поліщук).

Аналіз сутності понять, що входять до категорії «творення», як складової феномену образотворення, дозволив констатувати, що психічні процеси, зокрема уява, є основою творчої діяльності та ознакою творчої особистості (В. Давидов, Є. Ільїн, В. Кудрявцев, А. Петровський, В. Рибалка та ін.); реалізація творчого потенціалу є внутрішнім змістом творчості та креативних якостей людини та проявляється в динаміці творчого акту (Д. Гетцельс, Ф. Джексон (J. W. Getzels, P. W. Jackson), Дж. П. Гілфорд (J. P. Guilford), В. Клименко, Х. Е. Трік, О. Туриніна та ін.).

У дослідженні визначено, що суттєвими у здійсненні процесу образотворення є естетична реакція та естетичне оцінювання творів мистецтва, від яких залежить розвиток як творчих здібностей, так і психічних процесів, що впливає на формування системи світоглядних орієнтирів підлітка (Л. Виготський, Л. Масол, О. Ростовський, О. Рудницька Г. Падалка та ін.).

На основі теоретичного узагальнення розкрито феномен образотворення як складного інтегрованого утворення, що включає комплекс психічних процесів розвитку особистості (мисленнєвих, образно-операційних, емоційно-інтелектуальних) та творчо-діяльнісних процесів (комунікативних, інсайт орієнтованих, продуктивних), що у їх взаємозв'язку та взаємодії призводить до появи суб'єктивно нового естетично цінного освітнього продукту.

У перебігу обґрунтування компонентної структури умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва

з'ясовано, що розвиток мисленнєвої діяльності учнів даного віку характеризується становленням здатності самостійно міркувати, порівнювати, узагальнювати, робити висновки (В. Крутецький, Н. Токарева, М. Шардаков, І. Якимчук та ін.). Ураховано, що основою появи нових особистісних властивостей підлітків є спілкування в процесі діяльності (Б. Ананьєв, О. Леонт'єв, А. Петровський, М. Ярошевський та ін.), зокрема музичної діяльності (Л. Мартинюк, О. Рябова, С. Терещенко та ін.).

На основі теоретичного моделювання структура умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва в дисертації розглядається як сукупність таких функціональних компонентів: образно-операційний (виділено як базовий у процесі формування умінь образотворення молодших підлітків), до якого входять уміння спиратися на мистецький тезаурус щодо вербалізації/візуалізації художніх образів, застосовувати асоціації, аналогії, метафори в мистецько-персоналізованій діяльності; емоційно-ціннісний, естетичний компонент, у складі якого уміння відчувати емоційний заряд і світоглядну спрямованість мистецького твору задля подальшого втілення в художньо-творчому продукті, коригувати власний емоційний стан у процесі образотворення, здійснювати само- та взаєморефлексію образотворення, підбирати відповідні художні образи для створення емоційного відгуку на ціннісний зміст твору; образно-синтезуючий компонент передбачає наявність умінь проводити паралелі між художніми образами різних видів мистецтва та дійсністю, синтезуючи нові образи, інтерпретувати образність творів мистецтва в мистецько-інтегрованій діяльності; продуктивно-діяльнісний компонент містить затребувані в сучасному світі уміння генерувати ідеї, які є продуктом інсайт-образотворення, продукувати образність, творчо самовиражатися, застосовувати образні порівняння, аналогії, асоціації, метафори.

Виявлено, що феномен образотворення розглядається в дослідженнях у галузі дошкільної освіти як педагогічна технологія розвитку образо-створення в художньо-творчій діяльності дітей (О. Дронова) та педагогічна технологія образотворення, спрямована на розвиток емоційно-чуттєвого сприйняття об'єктів, явищ довкілля та забезпечення умов для самовираження дитини (О. Половіна). Означені роботи дозволили врахувати наступність між ланками дошкільної та шкільної освіти, спроектувати процес формування умінь образотворення для молодшого підліткового віку.

У роботі зазначено, що уміння образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва – це мисленнєво-евристична діяльність, що проявляється в здатності сприймати, оцінювати й інтерпретувати художньо-образний контекст творів мистецтва, знаходити відповідність між емоційним контентом музичного твору та відображеним у ньому явищем життя, синтезувати художні образи й оперувати ними в процесі мистецько-персоналізованої діяльності, результатом якої є генерування ідей для створення суб'єктивно нового інсайт-продукту, що відображає рівень ціннісних орієнтирів підлітка.

Класифікацію умінь образотворення молодших підлітків представлено відповідно до їх функцій: операційної (образно-операційні уміння), оцінно-

інтерпретаційної (ціннісно-вибіркові уміння), образно-модельюючої (інтерпретаційні, образно-синтезуючі та комунікативні уміння), рефлексивно-персоніфікованої (уміння продуктивно-образні, рефлексивні).

Таким чином, аналіз наукових праць, які стали підґрунтям для визначення кола споріднених категорій феномену образотворення, засвідчує відсутність цілісних наукових розвідок, безпосередньо присвячених розкриттю сутнісного змісту досліджуваного поняття. Визначення структурних компонентів умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва дало можливість схарактеризувати означені уміння.

У другому розділі **«Методологічні та методичні засади формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти»** обґрунтовано вибір методологічних підходів, художньо-педагогічних принципів та розроблено організаційно-методичну модель, що відображає методику формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва.

Застосування міждисциплінарного синтезу дозволило обрати такі методологічні підходи: психолого-педагогічний, аксіологічний, мистецько-персоналізований, герменевтичний, синергетичний та відповідні їм художньо-педагогічні принципи й педагогічні умови активізації умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва. Обрано принципи, які слугують регулятивами в організації спільної взаємодії учасників освітнього процесу: особистісно орієнтованої спрямованості та врахування вікової сензитивності в процесі мистецько-перетворювальної діяльності; ціннісного ставлення та естетичного осягнення художньої образності музичного твору; поліхудожності у процесі сприймання, інтерпретації та оцінювання творів мистецтва; позитивної атмосфери освітнього середовища; освітньої рефлексії процесу усвідомлення способів і смислових особливостей музично-творчої діяльності та її результату; прояву взаємоузгодженості особистісного життєвого досвіду з ідейно-смисловим задумом мистецького твору.

Розглянуто процес формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва за допомогою застосування організаційних форм, які підтвердили ефективність відповідно до етапів означеного процесу й уможливають самовираження учня в процесі створення естетично значущого продукту через застосування умінь образотворення, здійснення саморефлексії, взаєморефлексії музично-евристичної діяльності (уроки-образи, уроки з елементами тренінгу, уроки за методом емоційної драматургії, «інсайт-простір», уроки з елементами змішаного навчання).

Аналіз освітньої практики дозволив урахувати організаційно-педагогічні аспекти під час обґрунтування педагогічних умов формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва. Перша педагогічна умова полягала в активізації сенсорної сфери через асоціативні зв'язки, аналогії між життєвими явищами, предметами та засобами музичної виразності; друга – визначала врахування емоційно-ціннісного досвіду підлітків у процесі усвідомлення художньо-смислового контексту та образної інформації

мистецького твору; третя – орієнтувала на фасилітовану підтримку процесу художньої-образної комунікації між педагогом, підлітками, мистецьким твором; четверта – передбачала накопичення художньо-образного фонду як результат сприйняття мистецьких творів і явищ дійсності.

Процес формування умінь образотворення здійснено в чотири етапи (пізнавально-евристичний; емоційно-мотиваційний; комунікативно-трансформаційний (перетворювальний); творчо-рефлексивний), на кожному з яких формувалася певна група умінь образотворення за допомогою запропонованих організаційних форм роботи, методів і прийомів.

Дана модель складається з трьох блоків: теоретико-методологічного, до якого включено структурні компоненти умінь образотворення молодших підлітків, методологічні підходи, художньо-педагогічні принципи, педагогічні умови; методичного, який містить етапи, цілі й завдання, групи методів, організаційні форми та прийоми формування умінь образотворення; результативного, що включає отримання й аналіз математично-статистичних даних позитивної динаміки формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва (Рис. 1).

Отже, у розділі представлено розроблену модель формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва, в якій відображено складові методики: методологічні підходи, художньо-педагогічні принципи, педагогічні умови, методи, етапи та організаційні форми навчання.

У третьому розділі «**Дослідно-експериментальна перевірка методики формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти**» представлено результати підготовчого, констатувального та формувального етапів експерименту з віковою категорією учнів 5 класів і доведено ефективність авторської методики формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва, що спиралася на розроблену та представлену в другому розділі організаційно-методичну модель. На підсумковому етапі здійснено порівняльний аналіз отриманих результатів.

Відповідно до компонентів умінь образотворення та їх функціональних особливостей визначено такі критерії: художньо-мисленнєвий, емоційно-мотиваційний, художньо-інтегративний, творчо-діяльнісний. До художньо-мисленнєвого критерію віднесено показники: міра прояву відповідності та оригінальності створюваних художніх образів музичному твору; ступінь здатності здійснювати аналіз-інтерпретацію художньої образності музичного твору. Показниками емоційно-мотиваційного критерію є: ступінь прояву власної ініціативи у втіленні художніх образів; здатність висловлювати персоналізоване ставлення до творів мистецтва. Показники художньо-інтегративного критерію: ступінь здатності синтезувати художні образи; здатність продукувати художні образи відповідно до загальнолюдських цінностей. Творчо-діяльнісний критерій виявлявся через показники: здатність створювати художні образи засобами різних видів мистецтва; міра креативності ініційованих творчих ідей у розв'язанні художньо-творчих завдань.

**Модель формування умінь образотворення молодших підлітків
на уроках музичного мистецтва**

МЕТА: Формування умінь образотворення молодших підлітків

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БЛОК

Компоненти: образно-операційний; емоційно-ціннісний, естетичний;
образно-синтезуючий; продуктивно-діяльнісний

Методологічні підходи: психолого-педагогічний, аксіологічний,
мистецько-персоналізований, герменевтичний, синергетичний.

Художньо-педагогічні принципи

особистісно орієнтованої спрямованості та врахування вікової сенситивності в процесі мистецько-перетворювальної діяльності; ціннісного ставлення та естетичного осягнення художньої образності музичного твору; поліхудожності в процесі сприймання, інтерпретації та оцінювання творів мистецтва; позитивної атмосфери освітнього середовища; освітньої рефлексії процесу усвідомлення способів і смислових особливостей музично-творчої діяльності та її результату; прояву взаємоузгодженості особистісного життєвого досвіду з ідейно-смисловим задумом мистецького твору

Педагогічні умови

активізація сенсорної сфери через асоціативні зв'язки, аналогії між життєвими явищами, предметами тощо та засобами музичної виразності; врахування емоційно-ціннісного досвіду учнів у процесі усвідомлення ними художньо-смислового контексту та образної інформації мистецького твору; забезпечення фасилітованої підтримки процесу художньої-образної комунікації між педагогом, учнями й мистецьким твором; накопичення художньо-образного фонду як результат сприйняття мистецьких творів та явищ дійсності.

МЕТОДИЧНИЙ БЛОК

ЕТАПИ	Цілі і завдання	ГРУПА МЕТОДІВ
Пізнавально-евристичний	Формування образно-операційних умінь	Евристично-змістові
Емоційно-мотиваційний	Формування ціннісно-вибіркових умінь	Ціннісно-персоналізовані
Комунікативно-трансформаційний (перетворювальний)	Формування інтерпретаційних, образно-синтезуючих та комунікативних умінь	Інтерпретаційно-комунікаційні
Творчо-рефлексивний	Формування продуктивно-образних, рефлексивних умінь та умінь самовираження	Продуктивно-образні

Організаційні форми:

Уроки-образи, міні-тренінги, уроки за методом емоційної драматургії, «інсайт-простір», уроки з елементами змішаного навчання

РЕЗУЛЬТАТИВНИЙ БЛОК

РЕЗУЛЬТАТ: підвищення рівня сформованості умінь образотворення молодших підлітків

Рис. 1. Організаційно-методична модель методики формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва

Використання емпіричних методів спостереження, анкетування та співбесід з учнями обраних класів дозволило здійснити оцінювання прояву умінь образотворення відповідно до показників. Математично-статистичні дані отримано на основі розробленої 3-х бальної шкали оцінювання, згідно з якою встановлено три рівні: низький (репродуктивний, немотивований), середній (пошуковий евристичний) та високий (продуктивний, творчий). На початку експерименту проведено підготовчий етап з учнями контрольної групи (КГ-1). Доцільність запровадження даного етапу обґрунтована необхідністю виявлення особливостей художньо-образного мислення учнів означеної вікової категорії та їхньої естетичної реакції на змістове наповнення уроку музичного мистецтва, що дозволило розробити всі складові методики. З даною групою на першому році дослідно-експериментальної роботи проведено констатувальну діагностику на початку навчального року та підсумковий зріз у кінці навчального року. Наступного року, з новими 5 класами, які стали експериментальною групою (ЕГ) та контрольною групою (КГ-2), знову було проведено констатувальну діагностику. Протягом року з ЕГ здійснювалося запровадження опрацьованої методики формування умінь образотворення на уроках музичного мистецтва, а наприкінці року проведено підсумковий зріз. З контрольною групою (КГ-2) також було проведено підсумковий зріз.

Констатувальний експеримент мав на меті з'ясувати й порівняти наявний рівень сформованості вмінь образотворення учнів і визначити кількісний розподіл досліджуваних обох груп (ЕГ і КГ) за відповідними рівнями. Так, у ЕГ високий рівень виявлено в 6,5 % досліджуваних; середній рівень показали 15 %; низький рівень проявили 78,5 %. Математично-статистичні методи підрахунку та порівняння результатів ЕГ та КГ-2 виявили відносну однорідність рівня умінь образотворення учнів обох груп.

На формувальному етапі експерименту здійснено перевірку ефективності запровадженої в чотири етапи методики. На пізнавально-евристичному етапі, спрямованому на формування образно-операційних умінь, була задіяна група евристично-змістових методів, зокрема метод активізації асоціативних зв'язків, метод створення музичних колекцій, проблемний метод. На другому, емоційно-мотиваційному етапі, здійснювалося формування ціннісно-вибіркових умінь за допомогою групи ціннісно-персоналізованих методів і прийомів, таких як: мистецький сторітелінг, метод вербалізації/ візуалізації / рухової інтерпретації мистецьких образів, метод створення музичного трейлеру. Цілі й завдання третього – комунікативно-трансформаційного (перетворювального) етапу, полягали у формуванні інтерпретаційних, образно-синтезуючих умінь і комунікативних умінь за умови використання групи інтерпретаційно-комунікаційних методів: мозковий штурм, метод фокальних об'єктів, синектики, фасилітована дискусія, міні-проект, кейс-метод. Четвертий етап – творчо-рефлексивний, у ході якого формувалися продуктивно-образні, рефлексивні уміння й уміння самовираження через задіяння групи продуктивно-образних методів: методи арт-моделювання, конструювання образу, моделювання сюжетної лінії саундтреку, образна імпровізація,

гейміфікація. Розроблена методика формування умінь образотворення молодших підлітків реалізувалася через змістові лінії, що відповідають видам діяльності на уроках музичного мистецтва: інтерпретаційній, творчо-діяльнісній та комунікативній.

Перевірка результатів опрацьованої методики показала значне зростання рівнів сформованості умінь образотворення в ЕГ. Між тим, результати, отримані в КГ учнів, зазнали незначних змін порівняно з констатувальним експериментом та свідчать про недостатнє використання в процесі викладання музичного мистецтва форм і методів, що сприяють проявам образотворення, зокрема спрямованим на розвиток емоційно-почуттєвої сфери підлітків. Отже, застосування експериментальної методики сприяло удосконаленню процесу формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва, що відображено в результатах учнів ЕГ – 20 % виявили високий рівень; прояв середнього рівня зріс із 15 % до 51,4 %; відповідно більшість учнів, які на констатувальному етапі експерименту мали низький рівень, після формувального етапу показали середній рівень сформованості умінь образотворення. Показники низького рівня зменшилися з 78,5 % до 29,3 %. Таким чином, у ЕК сукупний Кf за показниками всіх критеріїв після формувального етапу експерименту зріс від 1,37 до 2,01. Перебіг результатів формувального експерименту представлено в таблиці 1.

Верифікація даних за критерієм Фішера та t-критерієм Стьюдента підтвердили достовірність отриманих результатів. По завершенню експерименту здійснено порівняльний аналіз даних КГ-1 і КГ-2, який засвідчив їх тотожність.

Отже, проведена дослідно-експериментальна робота дозволила виявити позитивну динаміку формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти, що переконливо свідчить про ефективність запропонованого методичного комплексу.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця рівня сформованості умінь образотворення молодших підлітків контрольної та експериментальної груп

Рівні	ЕГ		КГ	
	На початку %	Наприкінці %	На початку %	Наприкінці %
Високий	6,5	20	6,4	7,9
Середній	15	50,7	15,8	25,7
Низький	78,5	29,3	77,8	66,4

У дисертаційній роботі представлено теоретичне узагальнення та експериментально перевірене практичне вирішення проблеми формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва в

зкладах загальної середньої освіти. Отримані результати експериментального дослідження засвідчили реалізацію окреслених завдань, що є підставою для формулювання таких **висновків**:

1. Розкрито феноменологію образотворення в психологічній і музично-педагогічній проєкціях. Розгляд етимології поняття «образотворення» дав можливість з'ясувати, що його складають дві супідрядні категорії – «образ» і «творення». У психологічній проєкції «образ» є визначальною категорією, яка трактується як багатоступеневе опосередковане відображення дійсності. У музично-педагогічній проєкції «творення» тлумачиться як «процес і результат винайдення нового, того, чого раніше не було в мистецтві» (Г. Падалка). Саме тому коло споріднених категорій феномену образотворення надало можливість розкрити його функцію через контент-аналіз понять: художній образ, творчість, творча діяльність, як ознаки процесуальності – діяльності, спрямованої на результат: розвинений емоційний інтелект та активізацію художньо-образного мислення на основі цілісного осмислення музичного твору, співвіднесення його із дійсністю та власним внутрішнім світом, «об'ємним» сприйняттям світу, як основи формування системи цінностей особистості.

Обґрунтовано дефініцію «образотворення» як складного інтегрованого утворення, яке включає комплекс психічних процесів розвитку особистості (мисленневих, образно-операційних, емоційно-інтелектуальних) та творчодіяльнісних процесів (комунікативних, інсайт-орієнтованих, продуктивних), що у їх взаємозв'язку та взаємодії призводить до появи суб'єктивно нового освітнього продукту.

2. Визначено сутність умінь образотворення молодших підлітків, які розуміються як мисленнево-евристична діяльність, що проявляється в здатності сприймати, оцінювати та інтерпретувати художньо-образний контекст творів мистецтва, знаходити відповідність між емоційним контентом музичного твору та відображеним у ньому явищем життя, синтезувати художні образи й оперувати ними в процесі мистецько-персоналізованої діяльності, результатом якої є генерування ідей під час створення суб'єктивно нового інсайт-продукту, що відображає рівень ціннісних орієнтирів підлітка.

Обґрунтовано структуру умінь образотворення молодших підлітків у вимірі шкільної музичної освіти, що містить такі компоненти: образно-операційний (виділено як базовий, до якого входять уміння спиратися на мистецький тезаурус щодо вербалізації/візуалізації художніх образів; застосовувати асоціації, аналогії, метафори в процесі мистецько-персоналізованої діяльності; емоційно-ціннісний, естетичний (уміння відчувати емоційний заряд та світоглядну спрямованість мистецького твору задля подальшого втілення в художньо-творчому продукті; коригувати власний емоційний стан у процесі образотворення; здійснювати само- та взаєморефлексію процесу образотворення; підбирати відповідні художні образи для створення емоційного відгуку на ціннісний зміст твору); образно-синтезуючий (уміння проводити паралелі між художніми образами різних видів мистецтва та дійсністю, синтезуючи нові образи; інтерпретувати

образність творів мистецтва у процесі мистецько-інтегрованої діяльності); продуктивно-діяльнісний (уміння генерувати ідеї, які є продуктом інсайт-образотворення; продукувати образність у навчальній діяльності, творчо самовиражатися; застосовувати образні порівняння, аналогії, асоціації, метафори в навчальній діяльності та повсякденному житті).

3. Розроблено методику формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва на основі психолого-педагогічного, аксіологічного, мистецько-персоналізованого, герменевтичного, синергетичного наукових підходів. Обрано художньо-педагогічні принципи: особистісно орієнтованої спрямованості та врахування вікової сензитивності в процесі мистецько-перетворювальної діяльності; ціннісного ставлення й естетичного осягнення художньої образності музичного твору; поліхудожності в процесі сприймання, інтерпретації та оцінювання творів мистецтва; позитивної атмосфери освітнього середовища; освітньої рефлексії процесу усвідомлення способів і смислових особливостей музично-творчої діяльності та її результату; прояву взаємоузгодженості особистісного життєвого досвіду з ідейно-смисловим задумом мистецького твору.

Розроблено організаційно-методичну модель методики формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва, що складається з теоретико-методологічного, методичного та результативного блоків. До методичного забезпечення включено педагогічні умови: активізація сенсорної сфери через асоціативні зв'язки, аналогії між життєвими явищами, предметами тощо та засобами музичної виразності, у межах якої застосовувалася група евристично-мотиваційних методів; урахування емоційно-ціннісного досвіду учнів у процесі усвідомлення ними художньо-смислового контексту та образної інформації мистецького твору базувалася на ціннісно-персоналізованих методах; фасилітована підтримка процесу художньої-образної комунікації між педагогом, учнями та мистецьким твором дозволяла реалізувати групу інтерпретаційно-комунікаційних методів; накопичення художньо-образного фонду як результат сприйняття мистецьких творів і явищ дійсності реалізовувалася з опорою на групу продуктивно-образних методів.

4. Визначено критерії, показники та рівні оцінювання сформованості умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва: художньо-мисленневий критерій (показники – міра прояву відповідності, оригінальності створюваних художніх образів музичному твору; ступінь здатності здійснювати аналіз-інтерпретацію художньої образності музичного твору); емоційно-мотиваційний критерій (показники – ступінь прояву власної ініціативи у втіленні художніх образів; здатність висловлювати персоналізоване ставлення до творів мистецтва); художньо-інтегративний критерій (показники – ступінь здатності синтезувати художні образи; здатність продукувати художні образи відповідно до загальнолюдських цінностей); творчо-діяльнісний критерій (показники – здатність створювати художні образи засобами різних видів мистецтва; міра креативності ініційованих творчих ідей у розв'язанні художньо-творчих завдань).

Запропоновано рівні сформованості умінь образотворення молодших підлітків: високий рівень (продуктивний, творчий), середній рівень (пошуковий евристичний), низький рівень (репродуктивний, немотивований).

5. Експериментально перевірено ефективність розробленої методики формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва, яка включала чотири етапи: підготовчий, констатувальний, формувальний та узагальнюючий. На етапі констатувального експерименту здійснено порівняння сформованості умінь образотворення підлітків у ЕГ та КГ-2 за відповідними рівнями, які показали відносну однорідність математично-статистичних даних в обох групах.

На формувальному етапі запроваджено опрацьовану методику, яка проходила в чотири етапи: пізнавально-евристичний; емоційно-мотиваційний; комунікативно-трансформаційний (перетворювальний); творчо-рефлексивний, до яких підібрано відповідне змістове наповнення та групи методів, що забезпечило формування відповідних умінь образотворення, згідно з їх функціональними особливостями та компонентною структурою.

На узагальнюючому етапі відслідковано позитивні кількісні та якісні зрушення рівня показників умінь образотворення підлітків ЕГ. Порівняльний аналіз отриманих даних ЕГ і КГ-2 за результатами підсумкового зрізу виявив, що коефіцієнт прояву показників учнів експериментального класу істотно зріс на відміну від означеного коефіцієнту учнів контрольного класу, який не зазнав значних змін.

Екстраполяція теоретико-методологічних положень процесу формування умінь образотворення у практичну площину доводить їх правомірність. Отже, опрацьована організаційно-методична модель формування умінь образотворення школярів сприяла забезпеченню потреб шкільної музичної освіти у відповідній методиці. Таким чином, експериментальна методика дозволила активізувати мисленнєво-евристичну діяльність молодших підлітків, процес генерації ідей задля створення суб'єктивно нового продукту, що сприяло формуванню умінь образотворення як важливої складової життєвих компетентностей особистості.

Виконана робота не вичерпує всіх аспектів піднятої проблеми. Перспективи подальших наукових розвідок доцільно спрямувати на адаптацію розробленої методики формування умінь образотворення на уроках музичного мистецтва для учнів інших вікових категорій та в інших галузях мистецької освіти.

Основні наукові результати дослідження висвітлено в таких працях автора Статті в наукових фахових виданнях України

1. Вовк, Л. В., Шатайло, Н. В. (2009). Мистецька освіта – шлях до розвитку ключових компетентностей учнів. *Наша школа, 4*, 185–188.

2. Вовк, Л. В., Шатайло, Н. В. (2010). Організаційно-методичні засади впровадження курсу «Художня культура» в 10 класі та його роль у формуванні світогляду старшокласників. *Наша школа, 4*, 153–162.

3. Вовк, Л. В., Шатайло, Н. В. (2011). Особливості впровадження курсу «Художня культура» в 11 класі та його роль у формуванні полікультурних компетентностей випускників школи. *Наша школа*, 4, 183–188.

4. Вовк, Л. В., Шатайло, Н. В. (2012). Методичні рекомендації щодо реалізації завдань освітньої галузі «Мистецтво» Державного стандарту початкової загальної освіти у 2012/2013 навчальному році. *Наша школа*, 4, 37–39

5. Вовк, Л. В., Шатайло, Н. В. (2013). Шляхи реалізації завдань освітньої галузі «Мистецтво» у 2013/2014 навчальному році. *Наша школа*, 4, 172–177.

6. Вовк, Л. В., Шатайло, Н. В. (2014). Інтерпретація творів мистецтва як важливий чинник образотворення у художньо-практичній діяльності учнів. *Мистецтво та освіта*, 4 (74), 17–21.

7. Шатайло, Н. В. (2016). Розвиток художньо-образного мислення молодших підлітків як світоглядно формуючий процес. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*, 1 (7), 203–213.

8. Шатайло, Н. В. (2018). Сутність поняття «образотворення» у контексті мистецької освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 163, 232–236.

9. Шатайло, Н. В. (2018). Структурні компоненти формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*, 3, 103–110.

10. Шатайло, Н. В. (2019). Дослідно-експериментальна робота щодо процесу формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 10 (94), 334–345.

Стаття у науковому зарубіжному виданні

11. Шатайло, Н. В. (2018). Наукові підходи до формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва. *The scientific heritage*, 24, 2, 41–45.

Праці апробаційного характеру

12. Шатайло, Н. В. (2015). Використання інтегративних художньо-педагогічних технологій на уроках музичного мистецтва. *Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства: матеріали і тези I Міжнародної конференції молодих учених та студентів*, 1, 176–177.

13. Шатайло, Н. В. (2015). Особливості підготовки вчителів музичного мистецтва до використання інтегративних художньо-педагогічних технологій. *Художня освіта на межі тисячоліть: здобутки, проблеми, перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, 113–114.

14. Шатайло, Н. В. (2016). До проблеми формування умінь образотворення молодших підлітків на інтегрованих уроках мистецтва. *Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі XXI століття: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції*, 214–215.

15. Шатайло, Н. В. (2016). Діалогова взаємодія в мистецькій діяльності молодших підлітків. *Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та*

інтернаціональний аспекти: матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції, 170–173.

16. Шатайло, Н. В. (2017). Теоретичні аспекти формування умінь образотворення молодших підлітків у контексті мистецької педагогіки. *Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства: матеріали і тези III Міжнародної конференції молодих учених та студентів, 2*, 104–106.

17. Шатайло, Н. В. (2018). Формування умінь образотворення як чинник творчої ініціативи особистості. *Формування громадянської свідомості учнівської молоді засобами хореографічного мистецтва: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 52–56.*

18. Шатайло, Н. В. (2018). Художньо-педагогічні принципи та педагогічні умови формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва. *Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства: матеріали і тези IV Міжнародної конференції молодих учених та студентів, 2*, 114–116.

19. Шатайло, Н. В. (2019). Інтеграція в мистецькій освіті як інструмент формування світогляду особистості. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми і перспективи розвитку: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 70–72.*

20. Шатайло, Н. В. (2019). Активізація умінь образотворення молодших підлітків в процесі ознайомлення з творами українського фольклору. *Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства: матеріали і тези V Міжнародної конференції молодих учених та студентів, 2*, 112–114.

АНОТАЦІЇ

Шатайло Н. В. Методика формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. – Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. – Суми, 2021.

Дисертація є комплексним дослідженням проблеми формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти. Розкрито сутність феномену образотворення; визначено зміст поняття «уміння образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва» та його компонентну структуру відповідно до специфіки уроку музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти. Розроблено організаційно-методичну модель методики формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти. Обґрунтовано критерії та показники оцінювання сформованості умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти. Експериментально перевірено

ефективність методики формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: методика, образ, художній образ, художньо-образне мислення, творення, образотворення, уміння образотворення молодших підлітків, уроки музичного мистецтва, заклад загальної середньої освіти.

Шатайло Н. В. Методика формування умінь образотворення младших подростков на уроках музыкального искусства. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика музыкального обучения. – Сумской государственной педагогической университет имени А. С. Макаренка. – Сумы, 2021.

Диссертация является комплексным исследованием проблемы формирования умений образотворения младших подростков на уроках музыкального искусства в учреждениях общего среднего образования. Раскрыта сущность феномена образотворения; определено содержание понятия «умение образотворения младших подростков на уроках музыкального искусства» и его компонентную структуру в соответствии со спецификой урока музыкального искусства в учреждениях общего среднего образования. Разработана организационно-методическая модель методики формирования умений образотворения младших подростков на уроках музыкального искусства в учреждениях общего среднего образования. Обоснованы критерии и показатели оценки сформированности умений образотворения младших подростков на уроках музыкального искусства в учреждениях общего среднего образования. Экспериментально проверена эффективность методики формирования умений образотворения младших подростков на уроках музыкального искусства в учреждениях общего среднего образования.

Ключевые слова: методика, образ, художественный образ, художественно-образное мышление, творение, образотворение, умения образотворения младших подростков, уроки музыкального искусства учреждения общего среднего образования.

Shatailo N. Methodology of formation of younger teenagers' image-creation skills at musical art lessons. – On the rights of the manuscript.

The thesis for Candidate of Pedagogical Sciences Degree in Specialty 13.00.02 – theory and methods of musical education. – Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko. – Sumy, 2021.

The thesis is a comprehensive study of the issue of forming younger teenagers' image-creation skills at musical art lessons. The study reveals the essence of the phenomenon of “younger teenagers' image-creation skills”, interpreted as a set of effective attributes of mental heuristic activity, which provides the ability to generate ideas when creating a subjectively new artistic insight-product that reflects the level of value orientations of the teenagers. The structure of the studied phenomenon is

developed. It consists of the following components: image-operational – basic (ability to rely on an artistic thesaurus on verbalization/visualization of artistic images, apply associations, analogies, metaphors in the process of artistic personalized activities); emotional-value (ability to feel emotional charge and ideological orientation for further embodiment in the artistic and creative product, to adjust one's own emotional state, to carry out self- and mutual reflection of the process of education, to select appropriate artistic images to create an emotional response to the value of the work); image-synthesizing (ability to draw parallels between artistic images and reality, synthesizing new images, interpret the imagery of works of art in the process of artistically integrated activities), productive-activity (ability to generate ideas as a product of insight-formation, to produce imagery, creative self-expression, apply figurative comparisons, analogies, associations, metaphors in educational activities and everyday life). The organizational-methodological model of the methodology of formation of this phenomenon is developed. It includes theoretical-methodological, methodical and productive blocks. The dominant part of the model are pedagogical conditions, in particular: activation of the sensory sphere of teenagers through associative connections, analogies between life phenomena, objects, situations and means of musical expression; taking into account the emotional and value experience of teenagers in the process of understanding their artistic and semantic context and figurative information of the work of art; providing facilitated support for the process of artistic-figurative communication between the teacher, teenagers and the work of art; accumulation of artistic-figurative fund as a result of perception of works of art and phenomena of reality; criteria and indicators for assessing the level of younger teenagers' image-creation skills formation at musical art lessons (artistic-mental, emotional-motivational, artistic-integrative, creative-activity) in general secondary education institutions.

The effectiveness of the developed methodology of forming younger teenagers' image-creation skills at musical art lessons has been experimentally checked. It included four stages: preparatory, ascertaining, molding and generalizing. At the stage of the ascertaining experiment, the levels of formation of teenagers' image-creation skills in the EG and CG-2 were compared, which showed the relative homogeneity of mathematical and statistical data in both groups.

Key words: methodology, image, artistic image, artistic-figurative thinking, creation, image creation, skills of image creation of younger teenagers, musical art lessons, general secondary education institution.

Підписано до друку 05.04.2021 р. Формат 60X90/16. Гарн. News Times.
Друк ризогр. Папір офсет. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим.

Надруковано в редакційно-видавничому відділі
СумДПУ імені А. С. Макаренка

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87.